

Vj2: Slabiky a tóny

Slabiky

Slabika (*âm tiết*) je **nejmenší zvukovou jednotkou souvislé řeči** (tj. nejmenší jednotkou, která se může vyskytnout samostatně). Ve vietnamštině slabika obvykle odpovídá morfému a má sémantický význam.

Vietnamskou slabiku tvoří řetězec segmentů (vietnamsky *chiết đoạn*) a **tón** (*thanh điệu*).

Řetězec segmentů může obsahovat následující složky v tomto pořadí:

- **iniciála** (počáteční souhláska) - *âm đầu*, anglicky *onset*
Iniciálou může být jedna ze 21 souhlásek, které se ve vietnamštině na této pozici vyskytují.
- **pretonála** (neslabikotvorná samohláska) - *âm đệm*,
Pretonálou ve vietnamštině může být pouze hláska [ɯ], zapisovaná písmenem ⟨o⟩ nebo ⟨u⟩.
- **tonála** (slabikotvorná samohláska, která je nositelem tónu) - *âm chính*, anglicky *nucleus*
Tonálou může být jakákoli vietnamská samohláska nebo diftong
- **finála**¹ neboli **kóda** (koncová souhláska) - *âm cuối*, anglicky *coda*
Finálou mohou být nazály (např. ve slově *nằm*), orální okluzivy (např. ve slově *một*) nebo polosamohlásky [i] (např. ve slově *vời* „vzdálený“) a [u] (např. ve slově *màu* „barva“).

Tonála a tón musí být přítomna vždy, ostatní prvky mohou chybět.

Pretonála, tonála a finála (tj. všechno kromě iniciály) **se dohromady označují jako slabičný základ neboli rým** (*vần*)

Celkově tedy můžeme strukturu vietnamské slabiky shrnout takto:

(C₁)(ɯ)V(C₂)

C₁ = iniciála, ɯ = pretonála, V = tonála, C₂ = finála

Např.

ve slabice *xem*: *x* = iniciála, *e* = tonála, *m* = finála

ve slabice *Nguyễn*: *ng* = iniciála, *u* = pretonála, *yê* = tonála, *n* = finála

ve slabice *hoa*: *h* = iniciála, *o* = pretonála, *a* = tonála, finála chybí

ve slabice *anh* iniciála a pretonála chybějí, *a* = tonála, *nh* = finála

ve slabice *ô* chybí iniciála, pretonála i finála, přítomna je jen tonála *ô*

---

¹ Někteří autoři používají výraz „finála“ také pro rým.

Cvičení:

Identifikujte, prosím, iniciálu, pretonálu, tonálu a posttonálu v následujících slabikách:

xuân „jaro“ – đông „zima“ – ùng „holínky“ – khuôn „forma“ – cười „úsměv“ – nghiêng „šikmý, nakloněný“ – cháy „hořet“ – chanh „citron“ – ở „nacházet se“ – nghĩa „význam“ – duyên „půvab“ - tuyết „sníh“ – hoặc „nebo“ – trắng „bílý“ – lại „znovu“.

Typy slabik

Druhy slabik podle přítomnosti iniciály a pretonály (na přítomnosti finály nezáleží)

- slabika **lehká** (*nặng*) - nemá iniciálu ani pretonálu, může mít finálu (např. *ô* „deštník“, *ăn* „jíst“), tj. V(C₂)
- slabika **těžká** (*nặng*) - má iniciálu i pretonálu, může mít finálu (např. *hoa* „květina“, *thuyền* „lod“), tj. C₁ṽV(C₂)
- slabika **pololehká** (*hơi nhẹ*) - nemá iniciálu, ale má pretonálu (např. *oan* „křivda“), tj. ṽV(C₂)
- slabika **polotěžká** (*hơi nặng*) - má iniciálu, nemá pretonálu (např. *là* „být“, *họ* „oni“), tj. C₁V(C₂)

Druhy slabik podle typu finály (na iniciále nezáleží)

- slabika **otevřená** (*mở*) - nemá finálu, např. *đá* „kámen“, *mua* „kupovat“,
- slabika **zavřená** (*khép*) - finálou je orální okluziva, např. *học* „učit se“, *lớp* „školní třída“, *hát* „zpívat“,
- slabika **polootevřená** (*hơi mở*) - finálou je polosamohláska [i], [u], např. ai "kdo", ao "rybník",
- slabika **polozavřená** (*hơi khép*) - finálou je nazála, např. *làm* "pracovat", *đường* "cesta".

Obě kategorie samozřejmě mohou být použity současně, např. *chuyện* "příběh" je slabika těžká polozavřená (má iniciálu i pretonálu a finálou je nazála).

Ve vietnamštině se vyskytuje celkem 160 rýmů, z toho 71 se vyskytuje ve všech šesti tónech, dalších 57 pouze ve dvou tónech. Možných kombinací rýmů a tónů je 650. Celkem se ve vietnamštině vyskytuje 6 760 slabik.

Tóny

Tón je změna melodického průběhu výslovnosti slabiky. Každá vietnamská slabika má tónovou složku, která ve vietnamštině může rozlišovat význam slabik, které se jinak skládají ze stejných hlásek ve stejném pořadí:

Z fonologického hlediska tón patří mezi **suprasegmentální** jevy (*siêu đoạn*).

Vietnamština tedy patří mezi **tónové jazyky**, které pomocí tónu odlišují význam slov. (Jiné jazyky, např. čeština, užívají změnu melodického průběhu k oddělování větných celků a odlišování typů vět – větná intonace.)

Tonálnost se ve vietnamštině vyvinula poměrně pozdě. Na začátku našeho letopočtu byla vietnamština netonálním jazykem, postupně se vyvinuly tři tóny jako náhrada zaniklých koncových hlásek, od 12. století pak vlivem čínštiny přibyly další tři.

Spisovná vietnamština má šest tónů na základě severovietnamských dialektů; pět se značí diakritickými znaménky, jeden absencí diakritického znaménka:

không (neboli ngang) – huyền – ngã – hỏi – sắc – nặng

Vietnamské tóny se dělí do dvou registrů (âm vực), na vysoké a nízké (podle toho, zda tónový průběh končí „nahore“ nebo „dole“).

Vysoké tóny jsou không, ngã a sắc, nízké tóny jsou huyền, hỏi a nặng.

Pravidla rýmování v básnické tvorbě a pravidla reduplikace se však opírají o tradiční uspořádání, které zachovává starší výslovnost. Podle něho se tón hỏi počítá k vysokému registru a tón ngã naopak k nízkému.

Druhé tradiční dělení je podle kontury na tóny rovné (thanh bằng) a nerovné (thanh trắc). Nerovné se dále dělí na lomené a nelomené.

- **rovné: không, huyền**
- **nerovné lomené: ngã, hỏi**
- **nerovné nelomené: sắc, nặng**

Thanh không má od začátku do konce rovný melodický průběh, ani neklesá, ani nestoupá.

Thanh huyền začíná níže než první tón, ke konci lehce klesá. Podobá se větné intonaci poslední slabiky oznamovací věty v češtině.

Thanh sắc začíná skoro ve stejné výšce jako thanh không, pak stoupá a končí nad výchozí úrovní. Na konci melodického průběhu dochází k faryngalizaci, tj. stažení zadní části nosohltanu. Podobá se větné intonaci poslední slabiky tázací věty v češtině.

Thanh nặng začíná ve stejné výšce jako thanh huyền, zpočátku je rovný, ale pak prudce klesá a končí na nižší úrovni, než začal. **Končí-li slabika na orální okluzivu** ([k], [t], [p]), **je tón ukončen glotální okluzivou** [ʔ] (např. slovo *vịt* „kachna“ se vyslovuje [viʔt]).

Thanh ngã začíná na výšce skoro jako u thanh không, rychle klesá. **Přibližně uprostřed výslovnosti je tón přerušen glotální okluzivou** [ʔ], poté rychle stoupá nahoru.

Thanh hỏi začíná ve stejné výšce jako thanh huyền, postupně klesá dolů a asi v polovině začne stoupat vzhůru. Konec tónu se vyznačuje faryngalizací.

Distribuce tónů není u všech typů slabik stejná: zatímco ve slabikách otevřených, polootevřených a polozavřených se může vyskytovat kterýkoli ze šesti tónů, u slabik zavřených se může vyskytovat pouze sắc a nặng (existují např. slova *sách* „kniha“ a *sạch* „čistý“, jiné tóny se však u těchto segmentů vyskytovat nemohou).

V přepisu se tóny většinou značí čísla v horním indexu (ale neexistuje sjednocený systém číslování tónů, každý autor má vlastní systém), nebo se vietnamská diakritika používá i ve fonetickém přepisu. Někdy se také tóny ignorují (zejména při přepisu jednotlivých slov, je-li

hned vedle uvedena pravopisná podoba). Metoda značení tónů pomocí IPA se ve vietnamštině používá jen okrajově.

Příklad zápisu tónů horním indexem²:

Hà Nội có hồ nhiều hơn Sài Gòn.

[hà^{A2} noj^{B2} kɔ^{B1} niew^{A2} ho^{A2} hən^{A1} saj^{A2} ɣon^{A2}]

„Hanoj má více jezer než Saigon“

(A1 = không, A2 = huyền, B1 = sắc, B2 = nặng)

Intonace a přízvuk

Intonace, tj. modulace výšky tónu na postlexikální úrovni (tj. na úrovni vět), ve vietnamštině existuje také, její význam je ale limitovaný, protože příliš výrazná intonace by mohla vést ke změně tónů (a tedy významu jednotlivých slov).

Ve vietnamštině má však význam **přízvuk** (*trọng âm*), tedy zdůraznění jednotlivých slov ve větě silnější a prodlouženou artikulací. Pro přízvuk neexistují přesná pravidla, mluvčí vyslovují důrazněji ty části, které pokládají za důležitější. Obecně platí, že čím je řeč emotivnější, tím je přízvuk ve vietnamštině zřetelnější: u neutrálního projevu (např. u hlasatelů zpráv) je na každé slovo kladen téměř stejný důraz.

Nositeli přízvuku mohou být

- plnovýznamová slova ve větní konstrukci subjekt – predikát (sách đẹp – krásné knihy, cá bơi – ryby plavou),
- modální slovesa, např. cần, nên, phải,
- plnovýznamová slova v obecném slovním spojení (např. nhà cửa – obydlí, vợ chồng – manželé)
- u dvojslabičných slov mluvčí často kladou přízvuk na druhou slabiku, ale jsou také mluvčí, kteří přízvuk kladou na první slabiku nebo střídavě: giao thông – doprava, bưu điện – pošta, trung tâm – centrum, ale naopak tham gia – zúčastnit se,
- číslovky řadové: thứ nhất – první, thứ hai – druhý,
- částice vokativu (oi, dạ, vâng),
- ukazovací zájmena (đây, này, ấy...),
- časové elementy (đã, đang, sẽ...),
- elementy kontinuity (còn, vẫn...),
- výrazy jako quá, rất, khá

Naproti tomu nositeli přízvuku obvykle nejsou

- osobní zájmena (tôi, anh),
- klasifikátory (cái, con, chiếc),
- pomocná slova (nhé, ạ),

---

² Převzato z BRUNELLE, Marc. Vietnamese (Tiếng Việt). In: The Handbook of Austroasiatic Languages. Leiden/Boston: Brill, 2015, s. 993.

- předložky (ở, trên),
- slabiky mezi číslicemi (không, linh).